

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ІВАНА ФРАНКА

сфері фізичної культури і спорту в Польщі / О.М. Мозолев // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Суцєнко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2016. – Вип. 47 (100). – С. 131 – 138.

5. Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 1991 – 2015 = Edukacja i nauka pedagogiczna Ukrainy i Polski: бібліогр. покажч. / уклад.: Н.І. Тарасова, Л.І. Самчук, Л.Н. Штома, Н.А. Стельмах; наук. конс. Н.Г. Ничкало, О.С. Падалка; Мін-во освіти і науки України, Нац. академія пед. наук України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, Держ. наук.-пед. бібліотека

України імені В.О. Сухомлинського; – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 344 с.

6. Освітні технології: Навч.-метод. Посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.: За ред. О.М. Пехоти. – ІС: Вид-во А.С.К., 2003. – 255 с.

7. SWOT-аналіз – основа формування маркетингових стратегій: Навчальний посібник / За ред. Л.В. Балабанової. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 301 с.

8. Maszczak T. Edukacja fizyczna w nowej szkole: podrecznik dla studentow wychowania fizycznego / T. Maszczak. – Warszawa: AWF, 2013. – 183 s.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2017

УДК 37 (091) (477.83):821.161.2.09 (092)

Жанна Гушчак, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри машинознавства та основ технологій Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ІВАНА ФРАНКА

У статті означено окремі етапи педагогічного франкознавства. Досліджено розвідки громадсько-політичних діячів та митців перших двох дорадянських періодів: прижиттєва оцінка педагогічних ідей Івана Франка та вивчення педагогічної спадщини мислителя у міжвоєнний проміжок часу. Проаналізовано погляди мислителя на освітньо-виховні проблеми в контексті його багатогранної творчої діяльності та визначено гуманістичну спрямованість педагогічних ідей.

Ключові слова: педагогічне франкознавство, прижиттєвий період, міжвоєнний період, гуманістична спрямованість.

Літ. 20.

Жанна Гушчак, кандидат педагогических наук, доцент кафедры машиноведения и основ технологий Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

К ВОПРОСУ ИССЛЕДОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ ИВАНА ФРАНКО

В статье определены отдельные этапы изучения педагогического наследия Ивана Франко. Исследованы научные работы общественно-политических деятелей и писателей первых двух досоветских периодов: прижизненная оценка педагогических идей Ивана Франко и изучения педагогического наследия мыслителя в межвоенный промежуток времени. Проанализированы взгляды мыслителя на образовательно-воспитательные проблемы в контексте его многогранной творческой деятельности и определена гуманистическая направленность педагогических идей.

Ключевые слова: изучение педагогического наследия Ивана Франко, прижизненный период, межвоенный период, гуманистическая направленность.

Zhanna Hushchak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Engineering and Technology Basics Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

CONCERNING THE QUESTION OF THE RESEARCH OF THE PEDAGOGICAL VIEWS OF IVAN FRANKO

The article defines the separate stages of pedagogical studies of heritage of Ivan Franko. The author investigates the exploration of the civic politicians and the artists of the first two pre-Soviet periods: the lifetime score of the pedagogical ideas of Ivan Franko and the heritage in the interwar period. The article analyzes the Franko's views concerning the educational problems in the context of his multifaceted creativity and the humanistic orientation of pedagogical ideas.

Keywords: the pedagogical study of heritage of Franko, a lifetime period, an interwar period, the humanistic orientation.

Постановка проблеми. Генезис гуманістичної концепції, що становить науково-теоретичним підґрунтя вітчизняної освіти, пов'язаний з витоками педагогічної науки. Тому звернення до її класичної спадщини допомагає вдосконалити процеси реформування традиційного педагогічного

мислення та впровадження інноваційних досягнень у практику навчальних закладів.

Сьогодні, коли в Україні йдеться про реалізацію цінностей національної культури в системі освіти та виховання, особливої уваги, на наш погляд, гідна постать Івана Франка, спадщину якого становлять праці, позначені високим

інтелектуальним рівнем, з багатьох галузей: літературознавства, мовознавства, філософії, культурології і, безперечно, педагогіки.

Педагогічний доробок видатного українського письменника й громадського діяча визначається гуманістичною спрямованістю на цінності в житті суспільства та в системі освіти. Його педагогічні погляди, будучи предметом ґрунтовного дослідження в різні суспільні періоди, становлять значний інтерес для науковців. У зв'язку з цим актуальним стає вивчення ідей навчання й виховання педагогічної спадщини Івана Франка в контексті сучасних соціальних перетворень, їхньої значущості для реформування підходів до організації навчально-виховного процесу, впровадження особистісно орієнтованої системи виховання й навчання як нової філософії освіти, практичної реалізації ідей демократизації й гуманізації освітньої галузі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Педагогічна спадщина Івана Франка досліджується у різноманітних аспектах. Українські вчені розглядають та інтерпретують питання впливу мислителя на становлення та розвитку українського громадсько-педагогічного руху в Галичині наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. (Т. Завгородня, З. Нагачевська, Н. Сабат, Б. Ступарик, М. Чепіль та ін.); його погляди на освіту, навчання, виховання відповідно до історично-політичних, соціально-економічних умов розвитку суспільства (Л. Березівська, Г. Васянович, О. Вишневський, М. Євтух, Т. Равчина, М. Стельмахович та ін.); роль учителя у навчально-виховному процесі (Д. Герцюк, Д. Скільський та ін.) тощо.

Мета статті – здійснити аналіз франкознавчих праць із педагогічної тематики дорадянського періоду.

Для реалізації мети поставлено наступні **завдання**:

1) висвітлити доробок франкознавців прижиттєвого (до 1916 р.) та міжвоєнного (1918 – 1939 рр.) періодів;

2) висвітлити досліджену науковцями спрямованість педагогічних ідей Івана Франка щодо виховання, освіти та навчання молоді.

У поступі людської цивілізації важливе значення належить окремим яскравим особистостям, чий науковий і творчий внесок до скарбниці світової культури є неоцінений. До таких геніїв людського духу та таланту відносимо видатного письменника, вченого, мислителя світового масштабу – Івана Яковича Франка. Його ідеї, думки, настанови були і залишаються живильним середовищем для науково-

світоглядного пізнання дійсності у всіх її вимірах, вони як ніколи співзвучні з потребами і викликами сьогодення.

Прагнучи, за словами самого Івана Франка, "...бути чоловіком, освіченим чоловіком, не лишитися чужим у жаднім таким питанні, що складається на зміст людського життя, ... обняти цілий круг людських інтересів" [17, 309], він всесторонньо охопив своєю багатогранною діяльністю, феноменальною працездатністю насправді всі наукові сфери, залишивши у спадок майбутнім поколінням цінні праці з літератури, філософії, історії, культурології, економіки, права, а також педагогіки.

Так склалася особиста доля Івана Франка, що попри велике бажання, він так і не зміг присвятити себе безпосередньо викладацькій діяльності, однак у його науковій, літературній, публіцистичній, епістолярній спадщині чільне місце посідає педагогічна проблематика. У творах митця різних жанрів розглядаються питання освітньої політики, історії шкільництва, змісту освіти, проблеми національного, морального, трудового, сімейного виховання, місця і статусу учителя.

Дослідники Івана Франка на всіх етапах вивчення його спадщини з поля зору наукового аналізу не випускали цю складову діяльності мислителя. Можна стверджувати, що за більше ніж столітнє вивчення Франкового творчого доробку сформувався окремий напрям, завданням якого є вивчення поглядів мислителя на освітньо-виховні проблеми.

Загалом у дослідженні педагогічної спадщини Івана Франка можна умовно виділити декілька етапів:

1) прижиттєва оцінка педагогічних ідей Івана Франка;

2) франкознавчий напрямок педагогічної спадщини у міжвоєнний період;

3) доробок закордонних франкознавців із педагогічної тематики,

4) дослідження поглядів Івана Франка на проблеми освіти науковцями-педагогами радянської доби;

5) нове прочитання Франка-педагога в добу розбудови української незалежної держави.

Перший період – це прижиттєва оцінка, дослідження педагогічних ідей та поглядів Івана Франка в освітньо-наукових колах. Це вкрай важлива компонента, яка дозволяє об'єктивно відобразити бачення мислителем проблем освіти, навчання та виховання молоді, його вплив на формування прогресивної педагогічної думки сучасної йому доби. Загалом оцінка Івана Франка

як педагога, окремих його публікацій на освітньо-виховні теми була вмонтована в загальну характеристику доробку великого майстра художнього слова й, як правило, мала прив'язку до ювілейних дат і подій у житті митця.

Першим публічним визнанням заслуг Івана Франка на літературній і громадсько-просвітницькій ниві слід вважати влаштовані українською громадськістю Галичини, передусім з ініціативи львівської молоді, відзначення у 1896 – 1898 рр. 40-річного ювілею й 25-річчя літературної діяльності митця, щоб "... виразити йому признання за щирю, неусипну працю в користь народу" [12, 2]. З нагоди цих подій було видано збірник під назвою "Привіт Івану Франку в 25-літній ювілей літературної його діяльності (складають українсько-руські письменники)", в якому були вміщені твори галицьких письменників-педагогів, зокрема К. Малицької, Уляни Кравченко, К. Попович. У передмові до видання В. Гнатюк називає митця "великим чоловіком", який зумів серед тих відносин, "протинностей зробити те, що він зробив" [12, 2].

Крім того, соратником Івана Франка – Михайлом Павликом був підготовлений "Список творів Івана Франка за перше 25-ліття його літературної діяльності 1874 – 1898". На ім'я ювіляра надійшло багато привітань з усіх куточків Галичини, а також міст Києва, Чернігова, Полтави, Одеси, Варшави, Праги, Софії, Відня. У виступі голови ювілейного комітету В. Гнатюка підкреслювалося, що Іван Франко "... від наймолодших літ стояв у ряді перших борців за волю думки, слова, за свободу совісті..., він перший з нас, в Галичині, сягнув думками поза границі нашої вітчизни і своїми творами вказав шлях до широкої європейської культури... Таким чоловіком ми повинні справедливо гордитися, таким чоловіком гордувалась би кожда, навіть найкультурніша нація" [12, 4]. У свою чергу, Іван Франко, відповідаючи на привітання, такими словами окреслив своє життєве кредо: "Вихований у твердій школі, я відмалку засвоїв дві заповіді. Перша, то було власне почуття того обов'язку, а друга, то потреба ненастанної праці" [17, 309].

І хоча на цьому етапі аналізу Франкової творчості не знаходимо прямого виокремлення педагогічної складової, тим не менше, підтекстово воно мало місце у рецензіях, оглядах, що друкувалися у тодішніх періодичних виданнях, окремих статтях, спогадах його сучасників – письменників (Лесі Українки, М. Коцюбинського, А. Крушельницького, Марка Черемшини, М. Вороного та ін.), політичних діячів

(М. Драгоманова, М. Грушевського, С. Петлюри), співробітників різних суспільно-політичних та літературних видань (В. Лукича, М. Возняка, А. Дольницького), шкільних та студентських товаришів (В. Білецького, Є. Олесницького, І. Кобилецького та ін.) [2].

Зокрема, у контексті нашого дослідження інтерес становить реферат "Іван Франко", прочитаний Михайлом Коцюбинським на одному із засідань товариства "Просвіта" у Чернігові наприкінці 1907 р., але надрукований тільки в 1917 р. Автор стверджує: "Наскрізь гуманний, чоловічний – Франко оддає своє серце і всі свої симпатії тим, хто в "поті чола" добуває хліб..." [6, 51]. Михайло Коцюбинський підкреслює його виняткову рису – щирі почуття до українців: "Разом з вірою в людину в душі Франковій живе віра в світлу будучність для нашої землі" [6, 54].

Більш виразніше виокремлюється дослідження педагогічних поглядів мислителя із наближенням святкування в 1913 р. другого Франкового ювілею – 40-ліття його письменницької діяльності. Чи не вперше спробу оцінити життя та творчість митця з освітянського ракурсу робить народний вчитель, на той час редактор друкованого органу "Українського педагогічного товариства" – журналу "Учитель" – Іван Ющишин. У розвідці під назвою "Іван Франко як педагог" автор на основі аналізу його головних праць сформулював основні життєві та творчі віхи мислителя, називає його демократом "... управдивому європейському розумінню", що органічно поєднав у собі велику "потенційну енергію" поета, вченого, громадського діяча; "великим Учителем", "національним вихователем", якому "... припала доля ... пошити нам культурну одяжину, висвітлити національну фізіономію і дати їй змогу пишатися в гурті європейських культурних націй" [19]. На його думку, неоцінена сила та значення Івана Франка як педагога лежить в трьох основних прошарках: в особистому його житті, "... повнім горя, ударів і праці для рідного народу, сеї праці, якій він приніс в жертву себе цілого"; у літературній діяльності, що дала "...непорушний, гранітний фундамент під дальшу будівлю нашої національної культури"; в "... безграничній любові до об'єкта свого виховання – українського народу" [20].

До постаті Івана Франка як педагога ще за його життя звертається й інший освітній діяч – письменник, гімназійний вчитель Антін Крушельницький. У часописі "Наша Школа", заснованим товариством учителів середніх шкіл "Учительська Громада", у 1913 р. була

опублікована його стаття “Франко як педагог : з нагоди 40-літнього ювілею його письменської творчості”. Автор називає творчість письменника “...наскрізь педагогічною, виховуючою”, підкреслює, що будь-яка діяльність Івана Франка, чи то просвітницька місія серед народних мас, чи його контакти зі студентською молоддю, чи робота для дітей, всюди “...проявляється великий педагогічний хист, в кожному ділі чути душу великого вчителя” [7, 1]. Він високо підносить педагогічну вартість Франкових літературних творів. “Коли ми хочемо в нашому письменстві, – стверджує А. Крушельницький, – пошукати матеріалу в поетичній формі до розмови на преріжні теми з молодіжю, отвирасмо першу ліпшу збірку поезій Франка і попадемо на котрій-небудь сторінці на неоцінені скарби” [8].

Другий етап оновлення педагогічної франкіани охоплює міжвоєнний період (1918 – 1939 рр.). Найбільший обсяг досліджень припадав на час відзначення ювілейних і пам’ятних дат митця. Зокрема, значна кількість публікацій, присвячених життю та діяльності майстра слова, з’явилася у суспільно-політичних та культурно-просвітницьких періодичних виданнях Галичини з нагоди роковин смерті Івана Франка (1926 р., 1936 р.), у період 1926 – 1933 рр., коли в краю розгорнулася масштабна акція зі спорудження пам’ятника мислителю. Відбулись численні літературні, мистецькі, культурно-просвітницькі заходи, видавничі проекти, мета яких полягала у ширшому ознайомленні загалу, передусім молоді, зі спадщиною письменника, вченого, громадського діяча. Можна стверджувати, що у міжвоєнний період постать Івана Франка залишалася символом національного відродження галицьких українців, своєрідним мірилом відданості справі служіння рідному народові. Всі акції, пов’язані з його іменем, виконували в “... умовах польської дійсності свою революційну дію – активізувати різні верстви українського населення, і перш за все інтелігенцію, до активної громадсько-культурної діяльності” [14, 282].

Грунтовний науковий аналіз творчості Івана Франка в міжвоєнний період представлений публікаціями М. Возняка, Я. Гординського, І. Свенціцького, В. Дорошенка, М. Рудницького, Б. Лепкого, А. Крушельницького та ін. У полі зору дослідників Франкового доробку – літературно-критичний розбір окремих художніх творів, розгляд його суспільно-політичних ідей, введення в науковий обіг раніше не опублікованих праць тощо.

Тематичних розвідок про Франка-педагога є

небагато. Їх авторство належить окремим педагогам і освітнім діячам; друкувалися вони, як правило, у ювілейних виданнях і часто приурочувалися до пам’ятних дат і подій митця.

Франкознавчу тематику освітянського ракурсу в цей період розвинув згадуваний уже нами Іван Ющишин. Відомий та авторитетний у Галичині педагог, громадський та політичний діяч, редактор освітянських часописів у своїх публікаціях акцентує увагу на значимість Франкової творчості, називає його “великим вихователем нації”. Перебуваючи на засланні в Сибіру (у 1915 – 1916 рр.), Івана Ющишин констатує факт опублікування некрологів, статей, що з’явилися у рік смерті письменника в країнах Америки та Азії, зокрема Японії [20, 2].

Деякі публікації присвятив Івану Франкові у 20-х рр. ХХ століття й Антін Крушельницький. На тлі літературознавчих студій Франкової спадщини, виділяються своєю суспільно-педагогічною спрямованістю такі його розвідки як “Дитячий вік Івана Франка” та “Іван Франко в часі своїх університетських студій”. У першій автор у контексті автобіографічних творів Івана Франка “Малий Мирон”, “Борис Граб”, “Тірчичне зерно” описує дитячі та шкільні роки митця, шукає витоки формування його світоглядних ідей [9]. У другій статті висвітлює діяльність молодшої української інтелігенції (І. Белея, А. Дольницького, В. Левицького, М. Павлика, І. Франка) та вплив Михайла Драгоманова на формування їхньої громадянської позиції [10].

Серед інших видань цього періоду, варті уваги під педагогічним кутом зору статті Михайла Галуцинського [3], О. Грицаця [4], а також редакційні публікації “Діла” [18], “Рідної школи” [5], “Учительського слова” [11; 13; 16] тощо.

Маловідомі або невідомі сторінки життя та діяльності досліджувались у мемуаристиці міжвоєнного періоду [15]. Авторами багатьох спогадів про Івана Франка були як відомі галицькі діячі (К. Студинський, В. Щурат, Марко Черемшина та ін.), так і пересічні люди – священики, вчителі, лікарі, які приятелювали з мислителем (В. Куровець, А. Чайковський, К. Гриневичева, Л. Озаркевич, М. Білецька та ін.). Цінність цих записок в тому, що в них висвітлювався Іван Франко як жива людина в різних життєвих ситуаціях, зі своїми переживаннями і думками, турботами і випробуваннями, що загалом доповнювали портрет митця, сприяло кращому його пізнанню та розумінню. “Коли перечитувати тепер спомини про життя Івана Франка, писані його шкільними

товаришами чи молодшими від нього, – пише літературознавець О. Бабій, – то приходиться дивуватися, яку масу роботи робив тоді той молодий чоловік, тоді ще студент... Це повинна взяти на увагу українська молодь” [1, 6].

Дослідження творчості Івана Франка у педагогічному аспекті було і залишається актуальною науковою проблемою. Очевидно, що його сприйняття як педагога в науковому дискурсі мало свою еволюцію, було зумовлено суспільно-політичними, ідеологічними обставинами, на кожному історичному етапі відповідало запитам і потребам часу.

З огляду на сучасні реалії розвитку української освіти в новому соціокультурному вимірі, необхідність здійснення широкої демократизації педагогічного процесу, втілення в життя концепції навчання та виховання на засадах загальнолюдських вартостей, що загалом відповідає світовим тенденціям, й актуалізується в цьому ракурсі педагогічний доробок Івана Франка.

Висновки. Виділено окремі періоди педагогічного франкознавства: прижиттєва оцінка педагогічних ідей Івана Франка, франкознавчий напрямок педагогічної спадщини в міжвоєнний період, доробок закордонних франкознавців із педагогічної тематики, науковців-педагогів радянської доби, нове прочитання Франка-педагога у добу розбудови Української незалежної держави. Проаналізовані франкознавчі праці дорадянського періоду як безпосередньо освітянського змісту, так і ті, в яких розкрито погляди мислителя на навчально-виховні проблеми в контексті його багатогранної творчої діяльності, дали можливість визначити гуманістичну спрямованість педагогічної спадщини мислителя.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у аналізі доробок закордонних франкознавців із педагогічної тематики та нове прочитання Франка-педагога у добу розбудови української незалежної держави.

1. Бабій Б. “Давай працювати, працювати, працювати...” / О. Бабій // *Новий час*. – 1926. – Ч. 39. – С. 5 – 6.

2. Баленко Н.М. *Особистість Каменяря у спогадах його сучасників* / Н.М. Баленко // *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. – 2003. – № 2. – С. 124 – 127.

3. Галуцинський М. *Памяти великого Учителя (З приводу річниці смерті Івана Франка)* / Михайло Галуцинський // *Учитель*. – 1923. – Ч. 8. – С. 2.

4. Грицай О. *Пам'ять Великого Учителя. В перше десятиліття смерті Івана Франка* / О. Грицай // *Учительське слово*. – 1926. – Ч. 5. – С. 1 – 5.

5. *Іван Франко – великий вчитель і виховник* // *Рідна школа*. – 1936. – Ч. 10. – С. 4 – 6.

6. Коцюбинський М. *Іван Франко* / Михайло Коцюбинський: *твори в семи томах*. – К.: *Наукова думка*, 1975. – Т. 4. – С. 39 – 56.

7. Крушельницький А. *Франко як педагог: з нагоди 40-літнього ювілею його письменської творчості* / Антін Крушельницький // *Наша Школа*. – 1913. – Ч. 1. – С. 1 – 6.

8. Крушельницький А. *Іван Франко і Кирило Геник у Н. Березові* / Антін Крушельницький // *Плуг і Гарт (Дод. до “Громадського голосу”)*. – 1929. – № 1 – 2. – С. 3.

9. Крушельницький А. *Дитячий вік Івана Франка* / Антін Крушельницький // *Життя і знання*. – 1928. – Ч. 7. – С. 195 – 198.

10. Крушельницький А. *Іван Франко в часі своїх університетських студій* / Антін Крушельницький // *Життя і знання*. – 1928. – Ч. 8. – С. 245 – 247.

11. *Незабутньому Каменяреві* // *Учительське слово*. – 1929. – Ч. 6. – С. 1 – 2.

12. *Привіт Івану Франку в 25-літній ювілей літературної його діяльності (складають українсько-руські письменники)*. – Львів, 1898. – 37 с.

13. *Роковини смерті Франка* // *Учительське слово*. – 1926. – Ч. 5. – С. 5 – 8.

14. Сирота Л. *Героїчне та після нього: Франкові роковини в суспільному житті Галичини 1920 – 1930 рр.* / Лілія Сирота // *Науковий вісник музею Івана Франка у Львові*. – 2006. – Вип. 6. – С. 241 – 290.

15. *Спомини про Івана Франка*. – Львів: *Накладом Нового часу*, 1926. – 90 с.

16. *Творцеві “Учителя” в IX річницю смерті* // *Учительське слово*. – 1925. – Ч. 7. – С. 1 – 2.

17. Франко І. [Промова на 25-літньому ювілеї] / *Іван Франко: збір. творів у 50-ти томах*. – К.: *Наукова думка*, 1981. – Т. 31. – С. 308 – 310.

18. *Франко і педагогія* // *Діло*. – 1939. – Ч. 5. – С. 3 – 4.

19. Юцишин І. *Іван Франко як педагог (з нагоди 40-літнього ювілею літературної діяльності)* / Іван Юцишин // *Учитель*. – 1913. – Ч. 1. – С. 7 – 13; Ч. 2. – С. 36 – 47; Ч. 3. – С. 68 – 77; Ч. 4. – С. 99 – 113.

20. Юцишин І. *Символ інстинкту нації (в 11 річницю смерті Івана Франка)* / Іван Юцишин // *Учительське слово*. – 1927. – Ч. 5. – С. 1 – 9.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2017